

конфліктів». Проте ж сьогодні ситуація зовсім інша. Адже, по-перше, рядком вище в проекті Концепції фактично стверджується вже напрацьований позитивний досвід інкультурації та взаємозбагачення. А по-друге, що не менш важливо, навряд чи більшість українців, що прийшли нині в РКЦ, всерйоз можна вважати несвідомими об'єктами прозелітизму.

Відзначимо, що сьогодні «нав'язливий» прозелітизм обмежується в містах – нині вже чималою кількістю можливих інформаційних джерел, а в селах – чіпкішими традиціями чи відсутністю великої навали місіонерів. Втім і в селах практично в кожній хаті є хоча б радіоточка, приймач, з якого можна періодично почути виступи представників різних конфесій, громадських діячів, науковців з тих чи інших проблем релігійно-церковного, духовного життя. Особливо це стосується якраз центральної України.

Відтак, врахування специфіки духовного поля останньої, й ширше, відповідний розвиток УГКЦ тільки б підсилив націотворчі якості цієї Церкви, адже це додало б їй можливостей для актуалізації національної свідомості й духовності ширшого контингенту людей, для яких цей шлях не починається з форми, з «дідівського обряду» та «православної старовини».

*Я.Білас** (м. Львів)

ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА А.ШЕПТИЦЬКОГО

Особливе місце в суспільно-політичній діяльності А.Шептицького займає парламентська діяльність. Беручи до уваги той факт, що митрополит виявляв нетерпимість щодо застосування методів терору в політичній боротьбі, стає зрозумілим, чому саме парламентські методи боротьби були для нього найефективнішими

Парламентську діяльність А.Шептицького умовно можна розмежувати на декілька напрямів. Найбільш пріоритетними серед них є підтримка української освіти та діяльність, спрямована на реформування виборчої системи. Темою окремого дослідження може

* Білас Я.І. – випускник аспірантури кафедри теорії та історії культури філософського факультету Львівського Національного університету імені Івана Франка.

стати парламентська праця митрополита у справі досягнення соборності всіх українських земель.

Офіційною точкою відліку початку парламентської діяльності А.Шептицького слід вважати 1899 р., оскільки кожен єпископ коронного краю в Австро-Угорщині автоматично, без виборів, ставав членом крайового сейму. Однак за період очолювання Станіславівської єпархії не зафіксовано його виступів в Галицькому сеймі, які б мали політичне значення.

Ставши в 1901 р. митрополитом Галицьким, Шептицький продовжував засідати в сеймі, а з 1903 р., відповідно з розпорядженням цісаря Франца-Йосифа, він обійняв посаду заступника маршалка сейму. Крім того, австрійські закони передбачали участь всіх митрополитів у діяльності парламенту імперії. Тому митрополит з 1901 по 1918 рр. був членом віденської Палати Панів.

На початку ХХ ст. польсько-українські стосунки перебували у стані загострення. Ріст національної самосвідомості українського народу, його прагнення до політичного, економічного та культурного відродження наштовхнулись на упереджене ставлення польських панівних кіл. На початку ХХ ст. в загрозливому становищі опинилося українське шкільництво. Культурно-освітні вимоги українського народу знайшли своє відображення в роботі шкільної комісії Галицького сейму. В 1902 р. українські послы внесли пропозицію щодо заснування української гімназії в м. Станіславі. Підтримавши домагання українського політичного проводу, митрополит виступив на комісії, обґрунтувавши необхідність затвердження цієї пропозиції. І хоча напередодні засідання комісії українські депутати отримали від цісаря та маршалка сейму С.Бадені схвальну відповідь, це не завадило польській сеймовій більшості провалити український проект.

На знак протесту українські депутати в 1903 р. оголосили про свій вихід із сейму. Солідаризуючись з ними, митрополит приєднався до сецесії і приступив до роботи сейму тільки після її припинення. Внаслідок спільних зусиль в 1905р. станіславівську гімназію було таки відкрито [Баран С. Митрополит А.Шептицький. Життя і діяльність.- Мюнхен,1947.- С. 78].

У лютому 1907 р. українські депутати закликали уряд відкрити окремий український університет, а до його створення – збільшити кількість кафедр із українською мовою викладу та забезпечити національні права професорам і студентам українцям . Такі вимоги в числі перших підписали Є.Олесницький та митрополит Шептицький

[Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914 рр.- Львів, 1927.- Ч. II.- С. 434].

Митрополит володів особливим даром випереджати події, особливо суспільно-політичного характеру. 28 червня 1910 р., тобто за два дні перед студентським вічем та поданням декларації з вимогою створення університету, він виступив на пленарному засіданні у Палаті Панів у Відні. Запропонувавши проект створення українського університету у Львові, Шептицький обґрунтував необхідність прийняття відповідного рішення. Основним аргументом на користь відкриття закладу було названо занедбання культурних потреб українців. Його промова стала першим в історії виступом українця в Палаті Панів [Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр.- Львів, 1922.- С. 24]. І тільки на початку 1914 р. спільна сеймова нарада польських та українських депутатів при посередництві митрополита досягнула згоди. Польська сеймова більшість нарешті погодилась на негайне заснування українського університету у Львові. Цим планам не судилось здійснитись, бо на перешкоді стала Перша світова війна.

Куріальна виборча система, яка існувала в Австро-Угорщині на початку ХХ ст. була вкрай несправедлива для українського населення Галичини, оскільки створювала умови для переваги польського представництва над українським в австрійському парламенті та галицькому сеймі. Система двох депутатських місць в Державну Раду від кожного сільського округу з правом виборців віддати голос тільки за одного кандидата ставила у вигідне положення польську меншість в сільських округах. Митрополит Шептицький, будучи фаховим правником, солідаризувався з українським політичним проводом в боротьбі за реформу існуючої виборчої системи. Щоб унеможливити дискримінацію українського народу при ухваленні нового виборчого закону, він погодився на пропозицію Управи УНДП очолити делегацію до цісаря з метою запевнити його, що ніякої небезпеки в Галичині для поступової реформи не існує. І не випадково цю важливу місію довірили саме А.Шептицькому. Адже запевнення у відсутності соціальної нестабільності українців Галичини устами найвищого церковного ієрарха краю мали б виглядати найбільш вірогідно.

22 січня 1906 р. українську делегацію, до якої входили митрополит Шептицький, єпископи К.Чехович, Г.Хомишин, Ю.Романчук та М.Король, прийняв цісар Франц-Йосиф. Під час аудієнції А.Шептицький зумів переконливо довести монарху, що українці Галичини за новим виборчим законом повинні отримати таку кількість мандатів, яка би відповідала чисельності населення та

території краю. У відповідь Франц-Йосиф запевнив делегацію, що його «вірним русинам не станеться кривда» [Лужницький Г. Слуга Божий митрополит Андрій Шептицький у своїх політичних виступах // Визвольний шлях.- 1984.- Кн. 12.- С. 1449]. Закон про запровадження загального виборчого права під час виборів до австрійського парламенту, прийнятий 27 січня 1907 р., в загальному задовольняв вимоги українців.

Напередодні запланованих на травень 1907 р. перших виборів до парламенту на основі загального виборчого права А.Шептицький видав спільне з єпископатом пастирське послання до вірних. Акцентуючи увагу на важливості здобуття загального виборчого права для українців та обов'язку кожного громадянина взяти участь у виборах, послання закликає обирати тих кандидатів, які б вболівали за народну справу [Послання пастирське Андрея Шептицького, Константина Чеховича, Гр.Хомишина до вірних своїх єпархій «О виборах до парламенту».- Жовква, 1907.- С. 1]. Виходячи з твердження, що політичне життя неможливе без збереження норм християнської етики, греко-католицькі владики наполягають на обранні такого кандидата, який є не тільки «добрим патріотом», але й «добрим християнином католиком». Оскільки соціалісти та радикали є явними противниками церкви, послання агітує вірних не віддавати за них свої голоси [Там само.- С. 14-15].

Проте поступки уряду та зусилля українських депутатів наштовхнулися на вперте небажання польського політичного проводу розпочати реформування сеймових виборів. Вибори 1908 р. до сейму супроводжувалися репресіями і терором. У відповідь на небажання польської більшості погодитись реформувати сеймові вибори, українські депутати застосували опозиційну тактику. Вдавшись до обструкції, як засобу політичної боротьби, вони зуміли на деякий час паралізувати роботу сейму в 1909 та 1910 рр. 2 лютого 1910 р. Ю.Романчук (віце-президент Палати Послів) скликав у Львові першу спільну нараду українських «парламентських послів» (членів Палати Панів та Палати Послів) з Галичини і Буковини. Нарада, в якій взяли участь 31 депутат, відбулася під головуванням А.Шептицького. Українські депутати ухвалили програмний маніфест, в якому домагалися повної національно-територіальної автономії для Східної Галичини і Північної Буковини (створення з них окремої української провінції з сеймом у Львові).

Митрополит з вересня 1910р. не брав участі у засіданнях осінньої сесії Галицького сейму, оскільки в цей час перебував з місійним візитом в США. За його відсутності українські депутати

розпочали обструкцію засідань. Їх проведення довелось припинити. На черговому засіданні сейму (3 листопада 1910 р.) знову звучали протести українських депутатів. Загалом десять послідовних обструкцій українських парламентаріїв повністю унеможливили перебіг нарад та ухвалення будь-яких рішень. Польська преса, а разом з нею і віденський часопис «Ное Фрає Прессе», скористались відсутністю А.Шептицького, щоб звинуватити його в навмисному затягуванні свого перебування в Америці [Кравченко О. Поляки і митрополит Шептицький // Патріархат(Нью-Йорк), 1992.- Ч 4.- С. 20]. Особлива увага акцентувалася на тій обставині, що митрополит, будучи в Америці, подав австрійському цісареві Францу-Йосифу прохання про відставку з посади заступника крайового маршалка [Центральний Державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАЛ).- Ф. 358. Шептицький Анрей-уніатський митрополит.1865-1944.- Оп. 2.- Спр. 32. Промова і лист до австрійського імператора Франца-Йосифа про політичне становище в Галичині і про прохання про відставку заступника маршала Галицького сейму.- Арк. 4]. Поляки намагались переконати громадськість, що він спеціально не хоче вступати в суперечність з українськими сеймовими послами, які дотримувались обструкції, оскільки це могло негативно відбитися на його репутації духовного провідника нації. А в якості заступника маршалка С.Бадені та церковного ієрарха Шептицький змушений був би виявити своє ставлення до обструкції українців.

На захист митрополита виступила українська преса. В публікації «Резиґнація Митрополита з уряду краєвого віцемаршалка» часопис «Діло» аргументовано розвінчував безпідставність польських звинувачень. По-перше, перед від'їздом Шептицького до США та Канади не можна було з певністю передбачити обструкцію; по-друге, якщо б митрополит хотів, дізнавшись про події в Галицькому сеймі, приїхати з Америки до Львова, то його подорож тривала б довше, ніж тривала обструкція [Діло (Львів) 1911.- 2 лютого]. А щодо відставки з посади заступника С.Бадені, то він ще напередодні поїздки попередив намісника про намір «зложити достоїнство віцемаршалка» з огляду на стан здоров'я та церковні турботи [Там само].

Духовенство також не стояло осторонь щодо проблем передвборчої кампанії. Свідченням цього стало ініційоване митрополитом спільне звернення ієрархії УГКЦ до духовенства, оприлюднене 10 травня 1911 р. З жалем констатуючи той факт, що священнича спільнота не може в політиці бути одним солідарним тілом», звернення закликає клір дотримуватись громадянських прав, гарантованих конституцією. В передвборчій акції не рекомендується

духовенству виступати в ролі «звичайних агітаторів», а тільки слід спрямовувати вірних обрати тих кандидатів, «котрі зможуть бути представителями християнського католицького нашого народу» [ЦДАЛ.- Ф. 358.- Оп. 1.- Спр. 74. Звернення галицьких єпископів: А.Шептицького, К.Чеховича і Г.Хомишина до греко-католицького духовенства перед виборами в парламент 1911 р.- Арк. 1-2].

На початку квітня 1913 р. проходила спільна нарада польських парламентських та сеймових представництв, на якій остаточно ухвалили завершити виборчу реформу відповідно до голосування сеймової комісії. На заваді позитивного вирішення питання несподівано став польський єпископат. 26 березня польське вище духовенство, очолюване архієпископом Більчевським, зібравшись у Львові на нараду, постановило утриматись від голосування над затвердженням проекту виборчої реформи, мотивуючи своє рішення твердженням, що даному проекту притаманний сепаратизм, який завдасть шкоди мирному співжиттю двох народів. Викликає подив, що беручи участь у засіданнях Галицького сейму та знаючи, наскільки гостро з 1907 р. стоїть питання реформи, польський єпископат тільки напередодні прийняття проекту виявив ставлення до його змісту.

А.Шептицький, як глава УГКЦ та прихильник реформи, дав свою оцінку цій позиції. 12 квітня 1913 р. в інтерв'ю кореспонденту газети «Нос Фрає Прессе» він зазначив, що виборча реформа має бути «основана на компромісі» і утвердити «національний мир і згоду між русинами та поляками». Ключові пункти проекту, на думку Шептицького, не викликають ніяких сумнівів з католицької точки зору, а якщо вони виникають, то носять «хіба політичний або соціальний характер». Але ні спроби цісаря та прем'єр-міністра Штірка вплинути на архієпископа Більчевського з проханням не допустити провалу реформи, ні спільна конференція польських та українських єпископів не дали позитивних результатів. Досягнути порозуміння не вдалося.

Наближались нові вибори до сейму. Свій внесок у передвиборчу кампанію українців здійснило греко-католицьке духовенство. Пастирське послання митрополита Шептицького, єпископів Чеховича та Хомишина «Про виборчу систему» символізувало єдність прагнень духовенства і народу. Турбуючись про справедливі результати виборів, владики висловлювали надію, що крайова адміністрація не допустить «ошуканства, нелегальности і підкупства» [ЦДАЛ.- Ф. 358.- Оп. 2.- Спр. 10. Пастирське послання митрополита Шептицького, єпископів Чеховича К. і Хомишина Г. про виборчу систему 24.5.1913 р.- Арк. 1]. Що стосується польсько-

українських відносин, висловлювалась впевненість, що коли вдасться здійснити угоду, укладену в попередньому сеймі, то вона стане основою мирного співжиття на майбутнє. Завершувалося послання рекомендацією вибирати таких послів, «які би знали о що і як старатися» [Там само].

5 червня 1913 р. українські депутати у Відні звернулися до А.Шептицького з листом, в якому схвалювали зміст пастирського послання «Про виборчу систему». Пастирський лист охарактеризовано як «щирий патріотичний акт», який повинен сприяти «піднесенню політичного духу народу» [ЦДІАЛ.- Ф. 358.- Оп. 2.- Спр. 47а Лист Укр. Клубу парл. Послів у Відні з подякою за паст. Лист А.Шептицького. 5 червня 1913 р.- Арк. 23].

Урядовий проект реформи виборчої системи, запропонований згодом, обговорювався на нараді українських депутатів, в якій також брали участь митрополит Шептицький та єпископ Чехович. Нарада одноголосно відкинула проект, але ухвалила, що він може стати передумовою скликання сеймової сесії, якщо сейм візьме до уваги узгоднений проект за березень 1913 р. [Демкович-Добрянський М. Потоцький і Бобжинський – цісарські намісники Галичини 1903-1913. (Боротьба галицьких українців за демократичний Соїм у Львові і миротворча роля митрополита Андрея Шептицького) // Богословія.- Т. XLVI.- Рим, 1982.- Кн. 1-4.- С. 144]. Під загрозою розпуску парламенту польські депутати змушені були підписати у Відні заяву, в якій дали згоду на розгляд вказаного березневого проекту.

Усвідомлення необхідності демократизувати сейм змусило голову українського сеймового клубу К.Левицького шукати посередника в подальших переговорах з польськими депутатами. Найбільш гідною кандидатурою на цю роль виявилась особа митрополита А.Шептицького. І тому К.Левицький, узгодивши це питання з українським сеймовим клубом, без вагань запропонував митрополиту роль посередника. Відповідь Шептицького була однозначно позитивною. Для вирішення умов компромісу, крім Шептицького, були залучені К.Левицький, Є.Петрушевич та І.Макух.

26 січня 1914 р. з ініціативи маршалка А.Голуховського відбулася спільна нарада президій українського та польського сеймових клубів, яка була присвячена розглядові суперечливих пунктів законопроекту. На цій нараді А.Шептицький виголосив промову, перша частина якої звучала українською, а друга – польською мовами, запропонувавши в ній компромісний варіант проекту виборчого закону: з восьми членів Крайового Виділу буде два українці, але крайовий маршалок буде мати тільки один голос, а не

два, як вимагала польська сторона; має бути тільки 12 двомандатних виборчих округів; польська сторона «на доказ національного порозуміння» дасть згоду на відкриття українського університету [Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914 pp.- Ч. II.- С. 686].

28 січня 1914 р., після дводенних нарад, польські депутати пішли на поступки, підписавши угоду в справі зміни крайового статуту й виборчої реформи, одночасно погоджуючись підтримати справу відкриття українського університету. Угода передбачала: прийняте відношення членів Крайового Виділу не буде змінювати ні склад сеймових комісій, ні крайових інституцій; буде 14 двомандатних виборчих округів у місцях, де є 35% неукраїнського населення; польські сеймові партії погоджуються на негайне створення українського університету та забезпечення в новій виборчій ординації місця для ректора українського університету [Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів 1907-1914 pp.- С. 25].

Після підписання угоди митрополит Андрей заявив, що дана подія стала першим кроком до вирішення суперечливих справ в інтересах мирного співжиття польського та українського народів.

14 лютого 1914 р. галицький сейм затвердив новий виборчий закон, згідно якого українцям відводилось 27,5% місць в сеймі, тобто 62 мандати з 288 [Макарчук С.А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма.- Львов, 1983.- С. 84]. Принцип куріальності в трьох куріях зберігався, але в найважливішій для українців курії сільських громад вибори передбачалося провести на основі загального, рівного, безпосереднього і таємного права голосування. Незважаючи на деякі недоліки, нова виборча реформа відкривала перед українським народом перспективу політичної автономії, створювала підґрунтя якісно новим правничо-політичним взаємовідносинам польського та українського народів. Проте початок Першої світової війни став на заваді впровадженню нового виборчого закону. Але заслуга митрополита щодо затвердження цього закону була незаперечною.

К.Левицький високо оцінив суспільно-політичну діяльність митрополита, яка знайшла відображення в його виступах у віденському парламенті та галицькому сеймі. Майбутній голова Державного Секретаріату ЗУНР зазначав, що А.Шептицький ніколи не претендував на політичний провід. Але коли виникала потреба допомогти українській політиці, там він робив все можливе, якщо тільки бачив в цьому необхідність для українського народу.

А.Шептицький, переступаючи архієрейські пороги, наголошував, що «справа українська – це своя справа». «Така була політика новітнього владики супроти свого народу й цілої української нації, - підкреслював К.Левицький. - Тому заслужив він собі у нас назву найбільшого українського громадянина» [Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів 1907-1914 рр.- С. 25].

Оскільки парламентська діяльність А.Шептицького здійснювалася в руслі прагнень, спрямувань та орієнтирів українського політичного проводу, то є підстави стверджувати, що митрополит на державному рівні виступив виразником інтересів українського політичного табору.

*Н.Мадей** (м. Львів)

ВЕЛЕГРАДСЬКІ З'ЇЗДИ

Прагнення до єдності між християнами, назване популярним сьогодні терміном «екуменізм», має свої витоки. Розкол між візантійською та католицькою церквами остаточно утвердився в свідомості звичайних людей після хрестових походів та взяття хрестоносцями Константинополя у 1204 році. Наступні століття були позначені змаганнями до єдності, але ініціатором цих змагань виступала римо-католицька церква. У католицькій теології всі церкви, які не були під папською юрисдикцією, вважались об'єктами місіонерської діяльності. Результатом такої місійно-унійної діяльності було поглиблення розколу між католицькою та східними церквами. Сегменти останніх проголосили єдність з Римом, розпочавши своє існування як уніатські церкви.

З часом римо-католицька ієрархія усвідомила всі вади та похибки уніатизму. Початок ХХ століття – це початок зміни стереотипів поєднання між церквами. Законним видалось питання: яке місце в новій унійній політиці Риму мають посідати уніатські церкви? Практикуються Велеградські з'їзди, які були спробою представників східних католицьких церков активно включитись у християнський екуменічний рух. Зібрання

* Мадей Н.М. – кандидат історичних наук, асистент кафедри теорії та історії культури Львівського національного університету імені Івана Франка.